

Komunikacija pri otroku z motnjo v duševnem razvoju

Aleksandra P. Hočevar, vzgojiteljica, Vrtec Litija

K pisanju tega članka me je predvsem navdihnilo dejstvo, da se kot vzgojiteljica tudi sama vsakoletno srečujem s podobnimi težavami. Znano je, da otrok, ki ima težave na govorno-jezikovnem področju, doživlja poseben stres in nelagodje, če ne more vzpostaviti ustreznega stika s soljudmi v skladu s svojimi sposobnostmi oziroma če ne more izražati svojih želja, občutkov in svojih sposobnosti. Takšne težke motnje v govorno-jezikovni komunikaciji so značilna posledica motenj delovanja centralnega živčnega sistema, ki nastanejo zaradi poškodbe ali bolezni možganov. Nastanejo lahko v obdobju pred razvojem govora ali pa prizadenejo človeka, ki je že imel razvit govor, na primer po hudi možganski poškodbi in podobno.

Uvod

Opredelitve motnje v duševnem razvoju so se skozi leta spreminjale. V svoji najnovejši opredelitvi, ki jo je izdal AAIDD (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities), so motnjo v duševnem razvoju označili kot pomembno omejitev v posameznikovem kognitivnem funkcioniranju. (AAIDD 2013)

Otroci z motnjami v duševnem razvoju imajo pomembno znižano splošno intelektualno raven/funkcioniranje, vključno z znižanimi sposobnostmi učenja, sklepanja in reševanja problemskih okoliščin ter znižanimi sposobnostmi abstraktnega mišljenja in presojanja. Motnje v duševnem razvoju se lahko pojavljajo skupaj z drugimi razvojnimi motnjami. Stopnjo motnje se ne definira le na osnovi skupnega IQ rezultata, temveč na osnovni ugotovljenih prilagoditvenih funkcij. Glede na stopnjo motnje v duševnem razvoju ločimo otroke z lažjo, zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju.

1 Komunikacija

1.1 Pomen komunikacije

Komunikacija je kompleksen in mnogovrsten proces pretoka informacij. Poznamo besedno in nebesedno komuniciranje. Pri besedni komunikaciji ločimo denotacijo, konotacijo, sintakso in fonetiko.

Nebesedno komunikacijo predstavlja kinestetična, dotik, fiziološka reakcija, komuniciranje preko uporabe predmetnega okolja, uporaba barv in nenazadnje molk kot komunikacija. Otrok v prvih dveh letih razvoja pridobiva motorične sposobnosti, čustvene sposobnosti in intelektualne sposobnosti.

Komunikacijske pomanjkljivosti oseb s posebnimi potrebami so:

- težave s skupnim opazovanjem,
- omejene sposobnosti za raziskovanje,
- omejene govorno-jezikovne izkušnje,
- ne učijo se moči komuniciranja,
- pasivna vloga,
- drugačna pričakovanja,
- različen vzorec komunikacije.

2 Nadomestna komunikacija

Nadomestna komunikacija je način komunikacije, ki jo uporabljajo osebe, ki nadomeščajo govorno-jezikovno komunikacijo. Podporna komunikacija pa je le dopolnilo ali dodatek, ki komunikacijo podprepi. (Žgur 2011)

Kot nadomestna in podporna komunikacija se pri otrocih z motnjami v duševnem razvoju uporabljata predvsem dve: PECS (Picture Exchange Communication System) in KPK (komunikacija, podprta s kretnjami).

2.1 PECS komunikacija

PECS sta leta 1985 razvila Lori Frost in Andrew Bondy. Sistem je nastal predvsem kot odziv na težavo, kako učinkovito uporabiti različne programe poučevanja komunikacije pri majhnih otrocih z avtizmom. PECS so izvirno razvili za rabo s predšolskimi otroki z MAS (motnjo avtističnega spektra) in drugimi motnjami socialne komunikacije, ki niso imeli nobenega funkcionalnega ali socialno sprejetega govora.

PECS so do zdaj poučevali na tisoče otrok po celem svetu, v krogu družine ali v izobraževalnih ustanovah. PECS je sistem komunikacije z izmenjavo slik in predstavlja alternativo v komunikaciji za osebe, kjer govor ni razvit oziroma ne zajema funkcije ko-

munikacije. Z izmenjavo slikovnih simbolov otroci z motnjami govora zmorejo izražati svoje potrebe, želje, interese, zanimanja in občutenja.

Na začetku poučevanja in izvajanja metode PECS sta potrebni dve osebi. Otroka se sprva spozna s slikovnimi simboli in se ga nauči, da slikovno gradivo prične uporabljati za to, da pove, katero stvar želi, potrebuje. Spekter uporabe simbolov se nato postopoma razširi na zelo različna področja. Ob tem se ves čas vzpodbuja tudi otrokov govor (Wilken 2012).

2.2 KPK ali komunikacija, podprta s kretnjami

KPK ali komunikacija, podprta s kretnjami, je ena izmed metod podporne in nadomestne komunikacije. To vrsto podporne komunikacije je razvila prof. dr. Etta Wilken na Inštitutu za specialno pedagogiko pri univerzi v Hannovru (Planinšek in Kosmatin 2014).

Metodo KPK je razvila za otroke s posebnimi težavami pri učenju jezika. Pri tem gre za kretnje, ki jih lahko uporabljajo osebe s posebnimi potrebami, ki nimajo glasovnega jezika, ter tisti, ki že govorijo, govor pa dopolnjujejo s kretnjami (Planinšek in Kosmatin 2014).

Učenje govora po metodi KPK temelji na kretnjah, ki so človeku najbolj lastne. Za delo z negovorečimi osebami z motnjami v duševnem razvoju so razvili

različne zbirke »preprostejših kretenj«. S kretnjami podprta komunikacija se je še posebej izkazala kot podpora pri učenju jezika in pri predgovornem spodbujanju otrok z Downovim sindromom (Planinšek in Kosmatin 2014).

Kretnje so se zelo dobro izkazale pri zgodnjem spodbujanju otrok, ki imajo oviran jezikovni razvoj, saj sočasno ponujajo bežne zaporedne strukture glasovnega jezika in vizualne prostorske strukture ter s tem povezano lažje razumevanje jezika. Poleg tega je motorična vloga kretenj pomoč pri pomnjenju. Pri različnih študijah se je izkazalo, da kretnje ne izboljšujejo le komunikacije, ampak spodbujajo tudi številne jezikovne dosežke. Kretnje omogočajo kognitivno predelavo, shranjevanje izkušenj, tvorjenje kategorij ter nudijo za primerjavo in s pomenom povezane ocene jezikovnih simbolov. Tako lahko s kretnjami povečamo obseg besednega zaklada in reorganizacijo znanja nadrejenih pojmov, primerjav, razmerij, saj tako bistvene funkcije jezika niso vezane na besedni jezik, ampak na razmejene komunikacijske sisteme. S kretnjami se lahko izboljša šibek kratkoročni spomin in okrnjeno slušno razločevanje. Izboljša se lahko pomnjenje besed, saj kretnje zajemajo tako vidno kot taktilno zaznavanje. Z jezikom kretenj so povezani strukturni elementi, ki so skladni z besednim jezikom in tako spodbujajo splošni jezikovni razvoj. Kretnje, ki jih predstavimo otroku, morajo biti zanj smiselne ter mora v njih prepoznati pomen (Destovnik in Tašič 2011).

Metodo KPK začnemo uvajati šele takrat, ko je otrok zmožen z vedenjem pokazati sposobnost skupne vezave pozornosti na osebe in na stvari ter odgovoriti s pogledom, ko mu oseba nekaj pokaže. KPK sistem sestavljajo karte, iz katerih se odrasli naučijo kretenj in jih posredujejo otroku. Poleg kartic s kretnjami vsebuje KPK sistem še kartice s slikami in besedami. Kartice lahko vložimo v album in jih uporabljamo za ponovitev že znanih kretenj (Juršič 2012).

Pri tem načinu komunikacije na začetku niso vse besede podprte s kretnjami. Začnemo s posameznimi kretnjami, ki so za otroka posebej pomembne oz. so v skladu z njegovimi potrebami. Te kretnje vedno podpremo in povežemo z izgovorjeno besedo. Kretnje lahko dodajamo in širimo preko iger in vsakodnevnih aktivnosti. Tako so kretnje za otroka bolj motivirajoče. Pomembno je tudi, da pri izvedbi giba vodimo otrokove roke (Wilken 2012).

Zaključek

Vsaka stvar v življenju ima prednosti in slabosti. In tako ima slabosti oz. ovire tudi KPK sistem. Slabost je v tem, da kretnje, razen tistih vsakdanjih, uporablja in razume le malo ljudi v otrokovem okolju. Prav tako pa se kot ovira v KPK sistemu kaže pri gibalno oviranih otrocih, saj zaradi gibalne oviranosti kretenj ne morejo izvajati.

Glede na to, da smo v našem oddelku preizkusili tako PECS kot tudi KPK metodo, lahko skoraj z gotovostjo trdim, da se pri mlajših otrocih bolje obnese PECS metoda, saj lažje komunicirajo preko sličic kot s kretnjami. Slaba stran PECS metode je, da je za komunikacijo vedno potrebno uporabljati

dodatni medij (sličico), ki pa ob dnevnih rutinah ni vedno pri roki, zato smo se poslužili uporabe posebnih albumov z vstavljenimi sličicami. Dobra stran PECS se je v našem primeru, ko je bil govorno-slušno prizadet samo en otrok, pokazala tudi v tem, da so tudi ostali otroci poznali sličice in se jim ni bilo potrebno učiti dodatnih kretenj.

Poudariti bi želela še to, da samo učenje zahteva veliko mero potrpežljivosti in vztrajnosti. Veliko motivacije tako na strani otroka kot na strani vzgojitelja.

Literatura

- American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (2013). Pridobljeno na spletni strani <http://aaidd.org/intellectual-disability/definition>, dne 15. 9. 2022.
- Destovnik, K. in Tasič, A. et.al. (2011): *Usposabljanje strokovnih delavcev za uspešno vključevanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami v vzgojo in izobraževanje v letih 2008, 2009, 2010 in 2011*. Ljubljana: SOUS - Skupnost organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami v Republiki Sloveniji.
- Grča-Planinšek, S. in Kosmatin, M. (2014): *Nadomestna komunikacija 1. Delovni zvezek: prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Grubešič, S. (2014): *Posebni program vzgoje in izobraževanja*. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno na spletni strani: [http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/posebni_program_vzgoje_in_izob.pdf](http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/posebni_program/Posebni_program_vzgoje_in_izob.pdf), dne 20.9. 2022.
- Juršič, B.D. (2012): *Podporna in nadomestna komunikacija je za nekatere med nami edina možnost*. V Naš zbornik: glasilo Zveze društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije ISSN: 0350-655X. Letn. 45, št. 2 (2012), str. 3-15.
- Wilken, E. (2012): *Jezikovno spodbujanje otrok z Downovim sindromom: z izčrpnim prikazom KPK sistema - s kretnjami podprte komunikacije*. Ljubljana: Sekcija za Downov sindrom pri Društvu Sožitje: Pedagoška fakulteta.
- Zgur, E. et.al. (2014): *Navodila za gibalno ovirane učence z motnjo v duševnem razvoju v posebnem programu vzgoje in izobraževanja* Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno na spletni strani: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/posebni_program/Nav_gibalno_ovirani_motnje_dusevni_razvoj.pdf, dne 20.9. 2022.